

# Hiëronymus van Beverningk tijdens het Rampjaar 1672

*Wout Troost*



WALBURGERS

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

Omslagillustraties: in de achtergrond Adam Frans van de Meulen, Lodewijk XIV trekt bij het Tolhuis bij Lobith de Rijn over, 1672-1690, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam; portretten van links naar rechts Caspar Netscher, Willem III, prins van Oranje, ca. 1680-ca. 1684, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam, Jan de Baen, Hiëronymus van Beverningk (zie blz. 16) en kopie van Caspar Netscher, Johan de Witt, 1660-1700, schilderij, Rijksmuseum Amsterdam.

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 790 0

e-ISBN 978 94 6249 791 7

NUR 681

© 2021 Wout Troost, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2021 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

[www.walburgpers.nl](http://www.walburgpers.nl)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

# Inhoudsopgave

<b>Illustere voorganger: woord vooraf</b>	7
<i>Mr. drs. Pieter Verhoeve, Burgemeester Gouda</i>	
<b>Inleiding</b>	11
<b>I De carrière vóór 1672</b>	15
Lid van de Goudse elite	15
Conflict Holland-Willem II (4 juni 1650-30 juli 1650)	16
De Grote Vergadering (18 januari 1651-21 augustus 1651)	19
Onderhandelaar in Westminster (1653-1654)	22
De Akte van Seclusie (4 mei 1654)	24
Thesaurier-generaal (1657)	27
Van Beverningks ontslag (1665)	28
Onderhandelaar in Kleef (1666)	29
De Vrede van Breda (31 juli 1667)	33
De Devolutieoorlog (mei 1667-mei 1668)	37
De Triple Alliantie tussen de Republiek, Engeland en Zweden (23 januari 1668)	37
Van Beverningk in Aken (april-mei 1668)	40
Missie naar Brussel en Madrid (december 1670-september 1671)	40
<b>II De driehoeksverhouding Van Beverningk-Johan de Witt- Willem III</b>	46
Geen partijen, wel facties	46
Willem III Kind van Staat (1666)	50
De Buat-samenzwering (1667)	51
Het Eeuwig Edict (1667)	54
Willem III Eerste Edele van Zeeland (1668)	58
Willems lidmaatschap van de Raad van State (1670)	59
Willem III kapitein-generaal (1672)	61
<b>III Van de IJssel naar Bodegraven (april 1672-juli 1672)</b>	64
De Republiek in isolement	64
De staat van de Nederlandse defensie	69
De IJssellinie	70
Terugtocht naar Bodegraven	75
De Hollandse Waterlinie	81

<b>IV</b>	<b>De verheffing van Willem III tot stadhouder (juni 1672-juli 1672)</b>	85
	Opstandige burgers	85
	De prins in Gouda	87
	Willem III stadhouder (4 juli 1672)	89
	Onderhandelingen met de Fransen en de Engelsen	91
<b>V</b>	<b>Gouda en de wetsverzetten in de Hollandse steden (juli-september 1672): een Oranjerevolutie?</b>	99
	Ongeregelde heden in Gouda (15-16 juli)	99
	De moord op de gebroeders De Witt (20 augustus 1672)	102
	Van Beverningk ondergedoken	104
	Een nieuwe vroedschap in Gouda	106
	Een Oranjerevolutie?	108
<b>VI</b>	<b>Naar Maastricht en Charleroi (november 1672-december 1672)</b>	110
	Het defensief verdrag met de Duitse keizer (juli 1672)	110
	<i>Rendez-vous</i> met het Brandenburgs-Oostenrijkse leger?	117
	Het mislukte beleg van Charleroi	120
<b>VII</b>	<b>De jaren na 1672</b>	124
	De buitenlandse politiek van Willem III	124
	Start van de Keulse vredehandel (juni 1673)	125
	De Quadruple Alliantie of Haagse Alliantie (augustus 1673)	126
	Militaire ontwikkelingen	129
	De tweede Vrede van Westminster (februari 1674)	130
	Het einde van de Keulse vredehandel (maart 1674)	132
	De Geallieerden delven het onderspit tegen Lodewijk XIV	134
	De Vrede van Nijmegen (10 augustus 1678)	142
	<b>Epiloog</b>	153
	<b>Bibliografie</b>	157
	<b>Register</b>	162

## Illustere voorganger: woord vooraf

Uitgesleten stenen in een majestueus gebouw zijn fascinerend. Neem nu het gotische stadhuis van Gouda uit 1450. Wanneer je de trap neemt naar de eerste verdieping, begeef je je in de loop der tijden. Letterlijk ook. Sommige treden zijn zo uitgehold en glad vanwege veelvuldig gebruik, dat je jezelf moet vasthouden aan de leuning wil je uitglijden voorkomen.

Ondertussen staren de eeuwen op je neer. Tientallen burgemeesterportretten hangen in het trapgat. De meeste zijn ooit vakkundig getekend door mr. dr. K.F.O. James. Deze burgemeester was in de Tweede Wereldoorlog tijdelijk advocaat, omdat hij door de Duitse bezetter was ontslagen. Als tijdverdrijf tekende hij zijn voorgangers. Mannen die voor hem het stadhuis als werkplek gebruikten en ongetwijfeld op hun beurt een beetje bijdroegen aan het slijten van de natuurstenen trap.

### Topdiplomaat

Een van hen is Hiëronymus van Beverningk. Een Goudse regent met een enorme staat van dienst. Hij was jurist, schepen en burgemeester van zijn geboortestad. Ook daarbuiten viel hij op. De begaafde diplomaat bracht het in 1654 tot thesaurier-generaal van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, een soort minister van Financiën *avant la lettre*. Hij was bevriend met Constantijn Huygens, bruidsjonker bij het huwelijk van Johan de Witt en maakte onderdeel uit van de politieke elite van de Nederlanden in de tijd dat ons land een van de machtigste landen ter wereld was.

De Gouwenaar was politiek actief in een ongemeen spannende en chaotische tijd. Een eeuw met oorlog, oorlog en nog eens oorlog, onder meer met Engeland, met Munster, met Spanje en met Frankrijk. Als toponderhandelaar dealde Van Beverningk met roemruchte personen als Cromwell, Lodewijk XIV en de Spaanse koningin Maria-Anna. De Franse ambassadeur die hem in 1667 meemaakte tijdens de vredeonderhandelingen noteerde in zijn *Mémoires*: 'Van Beverningk is de meest bekwame man die hier is.'

### Betrokken en feilbaar

Over hem verscheen echter tot nog toe geen biografie. De Goudse 'poorter' dr. Wout Troost, die eerder onder meer verdienstelijk publiceerde over

stadhouder-koning, Willem III, voorziet met dit boek in een leemte. Het is een genot om te lezen. Over een jongeman die op zijn 31e lid werd van de Goudse vroedschap en gedreven werd door veel persoonlijkheid. Volgens tijdgenoten was hij 'intelligent en ongeduldig'. Op sommige momenten sprak hij met 'te veel vrijheid en voortvarendheid', zeker als hij te diep in het glaasje had gekeken. Hij bleef zeer loyaal aan de publieke zaak. Tot aan zijn dood werd er zelden tevergeefs een beroep op hem gedaan de *res publica* te dienen. Zoals voor veel leiders geldt, was Van Beverningk betrokken, maar niet onfeilbaar.

## Aanrader

Voor eenieder die geïnteresseerd is in het diplomatieke leven van de Hollandse Gouden Eeuw is dit boek een aanrader. Gebaseerd op een deugdelijk notenapparaat en eigen historisch onderzoek overstijgt deze monografie het individu Van Beverningk. Het is een overzicht van de geschiedenis van de internationale betrekkingen in de tweede helft van de zeventiende eeuw.

Mooi ook dat het verschijnt aan de vooravond van herdenkingsjaar 2022. Gouda viert haar 750e stadsverjaardag. Tientallen gemeenten geven vorm aan het nog altijd actuele debat over vrede en verdraagzaamheid in het vieren van de geboorte van Nederland, 450 jaar na 1572. In 2022 komt er tevens, terecht, veel aandacht voor 1672. Het jaar waarin de hoofdpersoon van dit boek de jonge stadhouder Willem III bijstond in het Rampjaar.

Vandaag de dag is er opnieuw veel historische belangstelling. Steeds meer vanuit een emancipatoir perspectief. Standbeelden worden omgehaald; straatnaamborden herzien, instanties bieden excuses aan voor gedrag in het verleden en mogelijk blijft de Gouden Koets in het museum. Hoewel begrijpelijk, heb ik er soms ook wel moeite mee. Een Goudse stadsdichter, Ruud Broekhuizen, sprak eens: 'Je kunt de geschiedenis niet herschrijven. Wel opnieuw lezen.' Zo is dat. Zelf pleit ik liever voor gewetensvol terugkijken en opnieuw uitleggen van hetgeen gebeurde dan het wissen ervan. Het wapen van de historicus – wijsheid achteraf – is doorgaans zo beperkt, zo tijdgebonden en zo persoonlijk.

Neem nu Van Beverningk. De man behoorde eerst bij het kamp van De Witt; later adviseerde hij Oranje. Dat kun je laf of opportunistisch vinden. Troost toont echter aan dat zijn positie niet te benijden was en altijd een zekere onafhankelijkheid behield. Dat de man op zoek was naar het algemeen belang, zelfs met gevaar voor eigen leven.

## Ontdekking

Op dit punt deed dr. Troost een boeiende ontdekking. In het familiearchief van Van der Dussen – een andere Goudse regentenfamilie – vond de schrijver een brief waaruit bleek dat Van Beverningk vanuit angst voor de entourage van Willem III tijdelijk was ondergedoken. Hij woonde even niet bij zijn vrouw. Waarom toch?

Voor de helderheid: 1672 was een bar jaar. Voor veel Nederlanders was 2020 een rampjaar als gevolg van de coronapandemie. 1672 was voor de toenmalige inwoners van de lage landen zeker zo impactrijk. In een periode van anderhalf jaar gingen – net als nu – scholen, winkels en schouwburgen dicht. En er was bovendien sprake van een *regime change*. De nieuwe politieke elite wilde maar wat graag afrekenen met de oude machthebbers.

Van Beverningk diende jarenlang onder De Witt, die niets van een erfrechtelijke positie van de Oranjes moest hebben. In de zomer van het Rampjaar werd deze Dordtenaar door een woedende menigte buiten rechte vermoord. Dit betekende dat er een reële dreiging was dat andere hooggeplaatste regenten, net als de gebroeders De Witt, buitengerechtelijk vermoord zou worden. Niet iedereen beseft – en dat is tegenwoordig niet anders – dat het dragen van politieke verantwoordelijkheid zeer bedreigend kan zijn, ‘tot in den dood.’

Van Beverningk verdween derhalve even uit het openbare leven. Uiteindelijk was de jonge stadhouder – Willem III was 22 – zo verstandig om de ervaren Goudse diplomaat in dienst te nemen en kon hij ook in de jaren na 1672 een beroep doen op zijn vaardigheden. Archiefonderzoek kan leiden tot *Entdeckungsfreude*. En nieuwe inzichten. Waardevol dat onze plaatsgenoot Wout Troost dit boven tafel wist te krijgen.

## Trap

Wanneer ik zelf op de trap sta in het stadhuis, mijmer ik weleens over hen die me voorgingen. Mannen van statuur die de stad hebben grootgemaakt. Figuren waar singels en straten naar zijn vernoemd. Mijs, Van Reenen en Van Bergen IJzendoorn. ‘De voormalige burgemeesters van de stad Gouda’ hangt erboven.

Soms kijk ik bevreemd naar de lege spijker waar mogelijk eens mijn tekening zal hangen. Als burgemeester ben je passant. Tijdelijk dienstbaar aan de hele gemeenschap. Maar je kunt je ophalen en laten inspireren door

hen die vóór jou de stad dienden. Zoals Van Beverningk wiens portret – als enige – maar liefst twee keer in dit trappenhuis hangt.

De Franse Pierre Bayle schreef over hem dat de man ‘geboren was om op aarde vrede te maken.’ Fantastisch, niet? Landsbelang boven partijbelang. Van niemand, voor iedereen. Vrede stichten. Daar doen we het voor.

Mr. drs. Pieter Verhoeve  
Burgemeester Gouda



# Inleiding

In het jaar 2022 mogen we een aantal gebeurtenissen herdenken, die in de geschiedenis van Nederland en Gouda plaatsvonden. Zevenhonderd jaar geleden, in 1272, kreeg de stad waar de Gouwe en de Hollandse IJssel samenvloeien, haar stadsrecht van graaf Floris v.

Vierhonderd jaar eerder, in het 'Rampjaar' 1672, viel Lodewijk XIV de Republiek aan en dreigde haar onder de voet te lopen. De Goudse regent Hiëronymus van Beverningk, over wie niet zoveel bekend is,<sup>1</sup> speelde in 1672 zowel in de Republiek als in Gouda een belangrijke rol. Daarom besteden we in dit boek aandacht aan zijn activiteiten gedurende het Rampjaar. We kunnen de gebeurtenissen in 1672 echter niet zomaar behandelen zonder Van Beverningks levensloop van vóór 1672 onder de loep te nemen. Dat doen we in het eerste hoofdstuk. We volgen hem vooral tijdens zijn diplomatieke activiteiten gedurende het bewind van Johan de Witt (1653-1672).

Een boek dat handelt over Van Beverningk tijdens het Rampjaar moet zeker stilstaan bij de driehoeksverhouding tussen Johan de Witt, Van Beverningk en Willem III. Het tweede hoofdstuk laat zien hoe De Witt en Van Beverningk eerst als trouwe politieke bondgenoten met elkaar samenwerkten, maar dat er vanaf de tweede helft van de jaren '60 een verwijdering tussen beide mannen ontstond. De oorzaak daarvan lag in hun meningsverschil over de rol die Willem III moest gaan spelen in de Republiek. Het gewest Holland had de prins, na de dood van zijn vader in 1650, niet tot diens opvolger benoemd en hem in 1654 zelfs uitgesloten van het ambt van stadhouder. Maar met het ouder worden van de prins werd de vraag of Holland zijn uitsluiting kon handhaven steeds prangender. Van Beverningk wilde, anders dan Johan de Witt, de jonge Willem III wel een functie geven in het Nederlandse staatsbestel. Die tegenstelling tussen de Goudse regent en de raadpensionaris leidde er overigens niet toe dat Van Beverningk zich uit de politiek terugtrok en ambteloos burger werd. Hij bleef zich inzetten voor de Nederlandse zaak, zoals bleek toen hij in 1672 de functie van gedeputeerde te velde op zich nam. Ongetwijfeld wist De Witt inmiddels dat zijn vroegere politieke vriend op de hand van Willem III was.

De hoofdstukken III tot en met VI gaan over Van Beverningks activiteiten in het Rampjaar 1672. Dat begon met de gemeenschappelijke aanval van

<sup>1</sup> Alleen Van Bylandt, *Het diplomatisch beleid*, schreef over zijn diplomatieke activiteiten in de periode 1672-1678. Schotel, *Iets over Hiëronymus van Beverningh*, is geen biografie, hoewel het boek interessante informatie bevat.